

terijus – “ką aš čia dar prisimenu?” Štai pluoštelis pavyzdžių: *ichtiofauna*, *ichtiologija*, *ichtiozaurai*, *iguanodontai*, *iguanos*, *jūrų fauna*, *jūrų karvė*, *jūrų kopūstai*, *jūrų lelijos*, *jūrų liūtai*. Argi laikomasi principo, kad atsisakyta specialių terminų, būdingų tolimesnių šalių geografijai? Juk *ichtiozaurai* yra tik viena iš paukščiadubenių dinosauro būrio roplių šeimų, be to, išmirusi. Išvardytieji jūrų faunos atstovai tikrai nėra kuo nors ypatingi, kad juos reikėtų minėti specialiai (biologijos terminų šiame žodyne yra tik koks trečdalis). Taip būtų galima vardyti ir toliau. Netgi galimas pasiteisinimas, kad, esą, visiems suprantamų terminų nuspręsta neįtraukti į žodyną, čia netinka. Jei visiems moksleiviams aišku, ką reiškia terminas *gyvenvietė*, tai tiek pat suprantama ir kas yra *miestelis* arba *vienkiemis*.

Taigi, prieš pradėdant žodyną rašyti, būtina žinoti kam, kokiems tikslams jis skirtas, kokios apimties jis bus. Jeigu skiriama mokyklai, vertėtų vengti tokių terminų aiškinimų, kaip *gargždas* “birių ir cementuotų uolienu stambioji frakcija <...>” (galbūt geriau tiktų DŽ aiškinimas “jūros, upių vandens aprinti, suapvalinti akmenys”). Jei žodyne neįmanoma apimti visų tos srities terminų, reikėtų kruopščiai pasirinkti reikiamus pagal abstraktumą, vartojimo dažnumą, vietą tos srities terminų struktūroje. Daug naudos duotų abėcėlinis sinonimų išdėstymas; tarkim, mokinys randa vadovėlyje terminą *izohipsės*, žodyne jis neaiškinamas, o iš kur jam žinoti, kad šiuo atveju reikia ieškoti aiškinimo prie *horizontalės*. O jeigu jis rastų rodyklę su nuoroda “žr. horizontalės”, nesusipratimo neliktų. Be to, tai realus būdas populiarinti lietuviškus terminų atitikmenis: skaitytojas žinotų, kad “specialiai organizuotas viešas pardavimas, prekyba, periodiškai veikianti tam tikroje prekyvietėje” yra *varžytynės*, dar kitaip vadinamos *aukcionu*, o ne atvirkščiai.

Be to, reikėtų kūrybiškai pasinaudoti anksčiau išleistų tos srities leidinių medžiaga. Tada neliktų tokių griozdiškų terminų kaip *svyruojamieji Žemės plutos judesiai*, kai jau S. Agapovo “Geografijos žodyno” lietuviškame vertime yra tiesiog *Žemės plutos svyravimai*. Tai gi, kad žodynas būtų tikrai naudingas moksleiviams ir kitiems besidomintiems geografija, reikėtų jį patobulinti, o idėja parengti tokį leidinį tikrai gera.

Jurgita JĖRINAITĖ

II

Stasio Vaitekūno parengtame “Enciklopediniame geografijos žo-

dyne" (Kaunas, "Šviesa", 1994) straipsniai išdėstyti vienas po kito antraščių abėcėlės tvarka. Antraštės sukirčiuotos. Prie daugumos žodyno straipsnių, kurių antraštėje yra tarptautinių žodžių, pateikta etimonų. Žodynas skiriamas vidurinei bendrojo lavinimo mokyklai.

Kaip rašoma pratarinėje, "skirtingai nuo iki šiol buvusių verstinių (daugiausia iš rusų kalbos) žodynų ir žinytų, šiame žodyne atsisakyta Lietuvos moksleiviui nereikalingų labai lokalizuotų (vietinių) ir specialių terminų bei sąvokų, būdingų tolimesnių šalių geografijai. Čia daugiau dėmesio skiriama lietuviškai geografijos terminijai" (p. 3). Tačiau tam prieštaraudamas autorius aiškina, kas yra *Afrikos vystymo bankas*, *Daueso planas*, *Europos anglių ir plieno susivienijimas* ir kt. Be to, žodyne pateikta terminų mažai tesusijusių su geografija, pvz.: *chòlera* "[gr. *cholera* < *cholē* – tulžis + *rheō* – teku], ūminė užkrečiamoji žarnyno liga <...>" (p. 34). (Apie kitas ligas šiame geografijos žodyne nekalbama. Kodėl išskirta ši liga?), *didmeninė kaina* "kaina, kuria gamintojas savo prekes dideliais kiekiais realizuoja kitoms įmonėms, organizacijoms arba mažmeninei prekybai. Prekės didmeninė kaina būna mažesnė už jos mažmeninę kainą, kurią moka individualus pirkėjas" (p. 41), *mažmeninė kaina* "kaina, kurią moka gyventojai už prekes ir paslaugas. Ji visada yra didesnė už didmeninės kainas" (p. 120), *fanerà* "[vok. *Furnier*], lakštinė medienos medžiaga. Būna drožtinė, pjautinė ir klijuotinė. Klijuotinė fanera – 3–9 beržo ar alksnio medienos ploni lakštai, suklijuoti taip, kad gretimų lakštų medienos pluošto kryptys būtų statmenos. Klijuojama karštuose presuose. Jos storis – 1–12 mm <...>" (p. 50), *įkainis* "darbo apmokėjimo norma už išdirbio vienetą. Taikomas esant vienetinei užmokesčio sistemai <...>" (p. 73), *peñsija* "[lot. *pensio* – apmokėjimas, išmoka], pragyvenimo lėšos, reguliariai mokamos pasenusiems arba a t i d i r b u s i e m s (=išdirbusiems) įstatymo nustatytą laiką žmonėms, invalidams, šeimos nariams, netekusiems maitintojo" (p. 147).

Gera, kad atskirai yra paaiškinta, ką reiškia dėmenys *bio-*, *geo-*, *hidro-*, bet galėtų būti paaiškinti ir *antropo-*, *sub-*. Ne visi terminai patikslinti pagal bendruosius terminologijos ir kalbos kultūros reikalavimus. Žodyne yra net Valstybinės kalbos komisijos nutarimų nepaisymo atvejų, pvz.: *bartèriniai* (=natūriniai) mainai, *lìz in-gas* (=ilgalaikė nuoma), rašybos klaidų: *fiòrdas* (=fjordas).

Termino *radiozòndas* vietoje labiau tikėtų *radijo zondas*. Ne vienur reikėtų vartoti ne priesagos *-inis* būdvardžius, o kilmininką,

pvz.: *ek on ò m i n ė* (=ekonomikos) *refòrma*, *valst ý b i n ė s* (=valstybės) *p ė j a m o s*, *valst ý b i n ė s* (=valstybės) *p ė s k o l o s*, *valst ý b i n i s* (=valstybės) *b ė n k a s*, *valst ý b i n i s* (=valstybės) *biudžetas* ir t.t. 224 p. pateiktas terminas *vien ė n g o j i energ ė t i n ė s i s t e m ė* (pagal rusų k. *единая энергетическая система*). Šalia bandyta taisyti – *bendroji energetinė sistema*, bet abu šie terminai prasti. Vietoj jų tiktų *bendroji energetikos sistema*.

Terminų aiškinimuose pasitaiko netaisyklingų terminų, pavyzdžiui, *echolòtas* “*e l e k t r o n a v i g a c i n i s* (=elektroninis navigacijos) prietaisas jūros gyliui matuoti ultragarso bangomis <...>”. Gal vietoj geografijos žodyne įrašyto ekonomikos termino *kapitaliniai idėjimai* (p. 89) geriau tiktų *kapitaliniai idėjiniai*?

Žodyne yra labai kategoriškų, bet netikslų teiginių, pavyzdžiui, “Tarptautinės kalbos – anglų ir prancūzų” (str. “Kalbà”, p. 87); “Tarptautinės kalbos yra anglų ir prancūzų” (str. “Pasaulio kalbos”, p. 145). Bet ar tik šios dvi kalbos laikomos tarptautinėmis?

Čia nesiiimta plačiau vertinti šio žodyno. Šį kartą rūpėjo tik parodyti pluoštelį akivaizdžių jo netikslumų ir klaidų.

Gailutis LAUKAGALIS

MINTYS APIE PEDAGOGIKOS TERMINŲ ŽODYNĄ

1993 metais išėjo labai reikalingas prof. L. Jovaišos parengtas aiškinamasis verčiamasis žodynas “Pedagogikos terminai”, kurį 3000 egzempliorių tiražu išleido “Šviesos” leidykla¹. Tai pirmasis Lietuvoje išleistas aiškinamasis pedagogikos terminų žodynas, apimantis apie 1000 dažnesnių teorinės ir taikomosios pedagogikos, jos istorijos ir metodologijos terminų. Jį peržiūrėjo, kirčiavo bei kartu su kitais mokslininkais recenzavo ir kalbininkai. Leidinys naudingas tiek mokslininkams, tiek dėstytojams, mokytojams bei mokytojo darbui besirengiantiems studentams.

Žodyno pratarinėje rašoma, kad tai “pirmasis bandymas apibūdinti ir susisteminti žmogaus ugdymo mokslo sąvokas lietuvių kalba” (p. 3). Tačiau juk seniai turėjome, tiesa, tik pora metų anksčiau pirmą kartą iš rankraščio išspausdintą, nebaigtą prof. St. Šalkauskio

¹ J o v a i š a L. Pedagogikos terminai. K.: Šviesa, 1993. 264 p.